

Stefan Żurawski

Problemy rozwoju społeczno-gospodarczego Czarnego po II wojnie światowej

Słupskie Studia Historyczne 5, 201-225

1997

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Stefan Żurawski

PROBLEMY ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO CZARNEGO PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

Zmiany przynależności administracyjnej

Miasto Czarne zostało wyzwolone 26 II 1945 r. przez wojska radzieckie II Frontu Białoruskiego, w którego składzie walczył 557 Pułk Piechoty i 3 Korpus Pancerny. Żołnierze 4 kompanii dowodzeni przez por. Iljasowa po ciężkich walkach zdobyli miasto¹.

Państwo polskie przejmując władzę na ziemiach odzyskanych dokonało ich nowego podziału terytorialnego. Miasto Czarne jako gmina miejska znalazło się w obwodzie (powiecie) człuchowskim zgodnie z uchwałą Rady Ministrów z 14 III 1945 r., już jednak w nowym podziale administracyjnym z 7 lipca tego roku włączono je do województwa pomorskiego (bydgoskiego). Z kolei rozporządzeniem Rady Ministrów z 29 maja 1946 r. ponownie znalazło się w województwie szczecińskim. Natomiast zgodnie z ustawą z 28 VI 1950 r. Czarne wcielono do nowo powołanego województwa koszalińskiego, a na podstawie ustawy z 28 V 1975 r. weszło w skład województwa słupskiego. Uchwałą Wojewódzkiej Rady Narodowej w Koszalinie z 9 XII 1972 r. utworzono gminę Czarne, którą połączono z miastem, tworząc wspólną radę narodową dla miasta i gminy².

Ludność

W 1939 r. miasto liczyło 4363 osoby. W latach II wojny światowej liczba ludności wynosiła około 7000. Przed wyzwoleniem część jej ewakuowano na zachód. W końcu czerwca 1945 r. w mieście mieszkało

63 Polaków i 1298 Niemców oraz stacjonowało kilka oddziałów wojsk radzieckich³. Dnia 30 IX tego roku liczba ludności polskiej wzrosła do 235 osób, a 31 XII 1945 r. mieszkało w Czarnem 414 Polaków i 926 Niemców oraz stacjonowało kilka oddziałów wojsk radzieckich. Dalszy rozwój osadnictwa polskiego uzależniony był od opuszczenia przez nie miasta i przesiedlenia ludności niemieckiej. Armia Czerwona opuściła Czarne dopiero jesienią 1946 r. Do przekazanych kilku budynków już w czerwcu 1946 r. wprowadziły się polskie rodziny. W październiku tego roku przejęto od Rosjan budynek szkolny. Do opuszczonych koszar przybyło wojsko polskie. W tym samym okresie przeprowadzono przesiedlenie ludności niemieckiej. Już latem i jesienią 1945 r. wielu Niemców chciało wyjechać, brakowało jednak zgody starostwa. Na podstawie planu przesiedleń najwięcej Niemców wyjechało w kwietniu i maju 1946 r. - 857. Jeszcze w październiku 1946 r. mieszkało w Czarnem ponad 600 osób narodowości niemieckiej⁴.

Wyjazd wojsk radzieckich i przesiedlenie ludności niemieckiej stworzyło warunki do osiedlania się w mieście ludności polskiej. W pierwszych latach powojennych liczba mieszkańców stale malała (zob. tab. 1). Dopiero od 1950 r. w wyniku szybkiego przyrostu naturalnego i migracji rosła szybko ludność miasta. W latach 1950-1955 liczba mieszkańców wzrosła o 275,5 procent. Kolejne lata nie przynoszą już tak dynamicznego wzrostu (tab. 1). W 1967 r. liczba mieszkańców Czarnego przekroczyła 4000 osób, w 1976 r. - 5000, w 1984 r. - 6000. W latach 1988-1989 nastąpił spadek liczby ludności, by od 1990 r. systematycznie wzrastać. W końcu 1995 r. miasto zamieszkiwało 6500 osób, w tym 3350 kobiet. Podobnie jak w innych miastach Pomorza Środkowego liczba kobiet w Czarnem była większa niż mężczyzn. Tylko w latach 1970-1971 oraz 1979-1989 sytuacja była odmienna, na 100 mężczyzn przypadало od 92 do 96 kobiet.

Ruch naturalny ludności zamieszczono w tab. 2. Nie uzyskano danych za lata 1950-1973. Przyrost naturalny w Czarnem był bardzo wysoki w pierwszych latach powojennych, natomiast w latach 1965-1987 i 1989-1992 kształtował się na poziomie kilkunastu promili. Najwyższy był w 1976 r. - 20,3‰, a najniższy w 1991 r. - 11,6‰. W 1988 r. i od 1992 r. przyrost naturalny ludności kształtował się poniżej 10‰. Najniższy w całym omawianym okresie był w 1993 r. - tylko 4,1‰. Pewne dane o migracji ludności uzyskano dopiero od 1960 r., a pełne od 1974 r. Naj-

wyższe saldo migracji było w 1982 r. i 1960 r., najmniejsze, minusowe w latach 1977-1978 i 1986-1987 oraz w 1991 (tab. 3).

Pierwsze pełniejsze dane o strukturze wieku ludności miasta pochodzą z końca grudnia 1948 r. Mieszkało wówczas w mieście 284 dzieci do 14 roku życia, w tym 131 dziewcząt, stanowiło to 31,3 % mieszkańców. Wzrost ludności miasta spowodowany dużym przyrostem naturalnym zmienił strukturę wieku. W 1960 r. w wieku do 14 lat było w mieście 1408 osób, w tym 682 chłopców, a w wieku 15-18 lat – 155 osób. Ludność w wieku przedprodukcyjnym (do 18 lat) stanowiła – 47,8% mieszkańców⁵. W 1970 r. poniżej 15 lat było 1444 osoby, w tym 731 chłopców, co stanowiło 33,2%, a w wieku do 18 lat – 38,5% mieszkańców. W 1978 r. wskaźnik ten obniżył się do 32,3%, aby w 1988 r. wzrosnąć do 36,0%. W 1993 r. w wieku przedprodukcyjnym było 2147 osób, co stanowiło 34,3 % ludności. Jednocześnie należy podkreślić wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym. W 1960 r. w wieku powyżej 60 lat kobiety i 65 lat mężczyźni mieszkało 123 osoby, co stanowiło 3,7 % mieszkańców, w 1970 r. już 5,9%, w 1978 r. – 6,4%, w 1988 r. – 8,0% i w 1993 r. – 8,0 %⁶.

Zatrudnienie

Podstawowym czynnikiem miastotwórczym jest możliwość uzyskania pracy w miejscu zamieszkania. Sytuacja w Czarnem była w minionym pięćdziesięcioleciu skomplikowana. Duże zniszczenia wojenne, brak większych zakładów przemysłowych i słabe tempo odbudowy miasta w pierwszych latach powojennych ograniczały zatrudnienie. W 1960 r. zatrudniano 1046 osób, czyli 66,1% ludności w wieku produkcyjnym. Oznaczało to istnienie poważnej rezerwy. Kobiety stanowiły tylko 36,7% zatrudnionych. Najwięcej osób pracowało w rolnictwie – 11,3 %, a następnie w transporcie i łączności – 8,8%, przemyśle – 7,9% i budownictwie – 7,0%⁷. W 1970 r. zatrudnienie w mieście wynosiło 1870 osób, co stanowiło 43,0% ogółu mieszkańców. Na każde 100 osób aktywnych zawodowo przypadają 143 osoby zawodowo bierne. W latach siedemdziesiątych podjęto wiele działań zmierzających do stworzenia nowych miejsc pracy. W 1980 r. zatrudnienie w gospodarce społecznej w mieście wynosiło 2098 osób, w tym 570 kobiet.

W 1984 r. zatrudnienie wzrosło do 2516 osób, w tym 626 kobiet, z tego w produkcji materialnej 1890 osób. Oznaczało to, że 41,6% mieszkańców miało zatrudnienie. Największe odnotowano w 1988 r. i wynosiło 2781 osób pracujących w gospodarce uspołecznionej, w tym 661 kobiet, z tego w przemyśle – 1521 osób, handlu – 253 i poza produkcją materialną 671⁸. Następne lata przyniosły spadek zatrudnienia, pojawiło się zjawisko bezrobocia. W 1990 r. zatrudnienie w mieście wynosiło tylko 1577 osób, w tym 603 kobiety, oznaczało to spadek w porównaniu z 1988 r. o 43,3%, spowodowany zmianami strukturalnymi w polskiej gospodarce. W 1993 r. liczba bezrobotnych w mieście i gminie wynosiła 1386 osób, w tym 744 kobiety. Bezrobociem objętych było 33,2%. Bezrobotne były przede wszystkim osoby młode do 35 roku życia, bez pracy pozostawało w mieście i gminie 876 osób. Większość bezrobotnych miała tylko wykształcenie podstawowe i zasadnicze zawodowe⁹.

Życie religijne

Istotne znaczenie dla kształtowania się społeczności lokalnej miało życie religijne. Czarne w odróżnieniu od innych miast Pomorza Środkowego przed II wojną światową zamieszkiwała w większości ludność wyznania rzymskokatolickiego. Parafia Czarne obejmowała także kościoły filialne w Międzyborzu, Racininie, Radziejowie i Sierpowie. W dniu wyzwolenia żołnierze radzieccy zamordowali proboszcza parafii Czarne, ks. Franciszka Rissa. Obowiązki proboszcza objął dotychczasowy wikary, ks. Alojzy Körner, którego władze bezpieczeństwa i MO zmusiły w 1947 r. do wyjazdu do Niemiec. Po opuszczeniu przez niego parafii na prośbę wiernych skierowano ks. Teodora Jankowiaka, którego po dwu miesiącach zastąpił ks. Edmund Malich.

Od momentu wyzwolenia podejmowano działania zmierzające do wyremontowania istniejących kościołów i utrzymania ich w odpowiednim stanie. Już w 1946 r. odbyła się I Komunia, do której przystąpiło 27 dzieci. Istotnym wydarzeniem w życiu parafii była wizyta ks. bpa Edmunda Nowickiego w Czarnym w 1948 r. połączona z bierzmowaniem, do którego przystąpiło 629 osób.

Początek lat pięćdziesiątych nie sprzyjał umacnianiu życia religijnego.

Dnia 30 kwietnia 1951 r. zakazano nauki religii w szkole. Większość działalności duszpasterskiej ograniczono do uroczystości i imprez w kościele, w którym w listopadzie 1951 r. odbył się koncert organowy, a następnie wieczory kolęd. Od 1953 r. wprowadzono zwyczaj wspólnego śniadania dzieci, które przystąpiły do I Komunii. Ważnym wydarzeniem w życiu parafii było przybycie w lipcu 1954 r. sióstr zakonnych ze Zgromadzenia Najświętszego Serca Pana Jezusa, które prowadziły naukę religii i dbały o wystrój kościoła.

W kościele polskim 1956 r. obchodzono jako rok Królowej Polski. Na uroczystości do Częstochowy wyjechała pielgrzymka wiernych. Dnia 15 sierpnia poświęcono nowy obraz Matki Boskiej Nieustającej Pomocy w ołtarzu głównym. W parafii wizytę duszpasterską złożył ks. bp Zygmunt Szelażek. Od października 1956 r. rozpoczęto ponownie naukę religii w szkole. Kolejne lata przyniosły umocnienie różnych form życia religijnego, związanego z przygotowaniem do obchodów 1000-lecia chrztu Polski. Systematycznie odbywały się wizytacje kanoniczne biskupów w parafii. Podjęto walkę z pijaństwem wśród wiernych. W 1959 r. działalnością duszpasterską objęto mieszkańców Domu Opieki Społecznej, gdzie funkcjonowała kaplica, w której codziennie odprawiano mszę dla chorych, dlatego do parafii przybył drugi wikary.

W latach siedemdziesiątych istotnym wydarzeniem w pracy duszpasterskiej była w 1974 r. prymicja ks. Janusza Kubali z Czarnego. W lipcu 1977 r. dokonano przebudowy prezbiterium, dostosowując je do wymogów nowej liturgii, a w 1979 r. odbyła się kolejna prymicja księdza pochodzącego z Czarnego, Jerzego Bąka.

Przemiany po 1980 r. ożywiły życie religijne. Od kwietnia 1981 r. zezwolono na odprawianie mszy w Zakładzie Karnym, w której uczestniczyło zwykle około 250 osób. Wzrost liczby mieszkańców i rozwój różnych form działalności duszpasterskiej zmusił do podjęcia prac związanych z rozbudową kościoła. W październiku 1985 r. złożono wniosek o pozwolenie na budowę nowego kościoła. Dnia 18 X 1986 r. położono kamień węgielny pod nowy kościół, którego budowa trwała kilka lat. Konsekracja odbyła się w 1991 r.

W okresie ostatniego pięćdziesięciolecia proboszczami parafii Czarne byli księża: Alojzy Körner do sierpnia 1947 r., Teodor Jankowiak, Edmund Malich, Antoni Waclawski, Mieczysław Ruta, Jan Zaremba, Zdzisław Iwanicki, Oswald Kobiela, Jan Tokarski, Stanisław Goryński, Bolesław Czapor i Andrzej Pacholski.

Życie polityczne

Początki życia politycznego w mieście związane są z tworzeniem się polskiej administracji. W październiku 1945 r. powstało koło Polskiej Partii Robotniczej, sekretarzem był Feliks Ubysz. Do końca tego roku zorganizowano również koła Polskiej Partii Socjalistycznej i Polskiego Stronnictwa Ludowego. We wrześniu 1946 r. utworzono koło Związku Walki Młodych z przewodniczącym Czesławem Florczakiem. Związek miał swojego przedstawiciela w radzie narodowej, Zdzisława Płaszczkowskiego. Nie zorganizowano natomiast w mieście kół OMTUR i ZMW RP „Wici”.

Z inicjatywy PPR i PPS odbył się 17 VIII 1946 r. wiec nad grobami pomordowanych w Stalagu II B jeńców wojennych. Zebrani przyjęli rezolucję potępiającą zbrodnie niemieckie. Na wiecu antymikołajczykowskim 10 XII 1947 r. „potępiono politykę PSL”¹⁰.

Dnia 17 września 1947 r. odbyło się zebranie organizacyjne Związku Walki o Wolność i Demokrację, prezesem wybrano mjr Władysława Kwiecińskiego. W mieście działało także koło Ligi Kobiet, którego przewodniczącą 6 czerwca 1948 r. została Irena Szatkowska.

W początku 1949 r. powołano Komitet Miejski PZPR i z jego inicjatywy wznowił pracę Związek Młodzieży Polskiej. Organizacja PZPR była jednak nieliczna. W 1950 r. dokonano zmian we władzach komitetu miejskiego i sekretarzem został Tadeusz Barwiczek. W 1954 r. partia liczyła 40 członków. W tym okresie działało prężniej ZSL, liczące 30 osób.

Przemiany październikowe spowodowały zmiany w działalności PZPR i ZSL. W październiku odbył się wiec mieszkańców Czarnego, na którym poparto politykę Władysława Gomułki. W 1957 r. powołano Związek Młodzieży Socjalistycznej, który w 1974 r. liczył 65 członków. W mieście funkcjonował klub ZMS „Uśmiech”. W 1965 r. PZPR w Czarnym liczyła 170 członków i kandydatów, w tym 20 kobiet. W 1970 r. do PZPR należało 270 członków, a w grudniu 1977 r. w mieście i gminie było ponad 800 członków i kandydatów partii. Przemiany w 1980 r. spowodowały spadek liczby członków. W końcu 1985 r. partia liczyła w mieście i gminie 694 członków. Funkcje I sekretarzy KM PZPR pełnili między innymi: Grzegorz Dytiuk, Stanisław Majcher, Marian Jankowski, Wiesław Stasiak, Andrzej Morylak, Leszek Bielecki, Jan Zieniuk¹¹.

Systematycznie rosła rola ZSL w życiu społeczno-gospodarczym mia-

sta. Działały także koło Związku Młodzieży Wiejskiej – 129 członków i 12 kół Związku Socjalistycznej Młodzieży Polskiej.

Administracja i rady narodowe

Po wyzwoleniu 26 II 1945 r. władze w mieście przejęła radziecka komendantura wojenna, która mianowała tymczasowego burmistrza miasta – niemieckiego komunistę – N. Litza. W tym okresie, od 1 marca przez 10 dni płonęło miasto. Spowodowało to ogromne zniszczenia. Pożary wywołane były przez żołnierzy radzieckich i celowe podpalenia sabotażystów niemieckich¹².

Dopiero 1 V 1945 r. został powołany przez Pełnomocnika Rządu na obwód człuchowski burmistrz miasta Czarne, został nim Polak, Henryk Juściński, którego 15 lipca zastąpił Leopold Grudziński. Przed władzami polskimi stanęło bardzo trudne zadanie odbudowania i zasiedlenia miasta ludnością polską. Faktyczne przejęcie władzy nastąpiło po opuszczeniu miasta przez wojska radzieckie. W pierwszych miesiącach zasadniczą trudność stanowiły kwestie związane z zaopatrzeniem ludności w podstawowe artykuły spożywcze. W sprawozdaniu za wrzesień 1945 r. burmistrz L. Grudziński pisał, że „największą bolączką miasta jest brak kapusty, kartofli i tłuszczu”¹³. Kłopoty z zaopatrzeniem starano się rozwiązać poprzez organizowanie stołówek, z których mogli korzystać wszyscy zatrudnieni, Polacy i Niemcy.

W sierpniu 1945 r. powołano Tymczasową Radę Doradczą Zarządu Miejskiego, w której skład wchodził: Feliks Ubysz, Michał Maliniak, Jan Bednarczyk, Jan Gluga, Stanisław Gregorowicz i Jan Ruronik¹⁴. Rada podejmowała działania zmierzające do poprawy warunków życia ludności. Podstawową trudność w funkcjonowaniu administracji miasta stanowiła ciągle jeszcze duża liczba żołnierzy radzieckich oraz przejęcie przez nich niektórych obiektów gospodarczych. W sierpniu 1945 r. burmistrz przejął młyn wodny, cegielnię i tartak. W mieście wśród ludności niemieckiej panowała epidemia tyfusu i dyfterytu, które trudno było opanować z powodu braku żywności i środków na leczenie w miejscowym szpitalu¹⁵.

W połowie stycznia 1946 r. burmistrzem miasta został ponownie H. Juściński i pełnił tę funkcję do 23 listopada, kiedy to zastąpił go Wła-

dysław Kwieciński, który ostatecznie przejął miasto od władz radzieckich i rozpoczął jego porządkowanie. Na przełomie lipca i sierpnia 1946 r. powołano Miejską Radę Narodową w składzie: przewodniczący Edward Rot – ZSCH i PPS, Tadeusz Słowik – PPR, Edward Kraszewski – ZSCH i PPS, Stanisław Gregorowicz – PSL, Czesław Florczak – PPS i z urzędu burmistrz H. Juściński – PSL¹⁶.

W latach eliminowania PSL z życia politycznego dokonano zmian w składzie osobowym MRN. W 1948 r. wśród 15 członków rady było 6 z PPR, 4 z PPS i 5 bezpartyjnych. Przewodniczącym rady był nadal E. Rot, a wiceprzewodniczącym Jan Bednarek. W tym okresie na posiedzeniach rady omawiano problemy dotyczące odgruzowania, oświetlenia i estetyzacji, zaopatrzenia, uruchomienia nieczynnych zakładów, remontu budynków i innych spraw związanych z jego właściwym funkcjonowaniem¹⁷.

W 1950 r. przeprowadzono reformę administracji. Zgodnie z ustawą z 20 III 1950 r. zlikwidowano zarządy miast i gmin, a rady narodowe stały się organami administracji państwowej. Rada miała kierować na swoim terenie działalnością gospodarczą, społeczno-kulturalną, oświatową i dbać o zapewnienie ładu i porządku publicznego.

Inauguracyjna sesja nowej MRN odbyła się 24 VI 1950 r. Przewodniczącym Prezydium wybrano Władysława Hajnasa, zastępcą Stanisława Kucharskiego, a sekretarzem Władysława Jażdżewskiego. Wśród 16 radnych znalazło się 8 z poprzedniej kadencji, 9 było członkami PZPR, 2 – ZSL i 5 bezpartyjnych. Rada realizowała uchwały dotyczące spraw gospodarki komunalnej, oświaty, kultury, zdrowia i zatrudnienia. Obok problemów miasta omawiano sprawy wynikające z realizacji polityki społeczno-gospodarczej państwa, obowiązkowych dostaw, budżetu miasta, likwidacji odłogów, podejmowania czynów społecznych. Frekwencja na posiedzeniach rady była niewielka¹⁸.

Zgodnie z konstytucją z 22 lipca 1952 r. przeprowadzono 5 XII 1954 r. wybory do rad narodowych. Rada liczyła 20 osób. Inauguracyjna sesja odbyła się 23 grudnia. Przewodniczącym Prezydium MRN wybrano Grzegorza Dytiuka, dotychczasowego I Sekretarza KM PZPR, zastępcą Teresę Wentę, dotychczasową przewodniczącą, a sekretarzem Stefana Kępę, członkami prezydium zostali Józef Zajączkowski, Józef Nagadowski i Ludwik Szpak. Nadal krytycznie oceniano jej działalność na posiedzeniach KM PZPR. Wskazywano na zastój społeczno-gospodarczy¹⁹.

W kolejnych wyborach 2 II 1958 r. wybrano 16 radnych. Na pierwszej sesji nowej rady 14 II 1958 r. wybrano przewodniczącym G. Dytiuka, zastępcą Wiktora Leśnego i członków – Jana Wirkusa, Bernarda Pinkowskiego oraz 6 komisji problemowych. Działalność rady koncentrowała się na sprawach gospodarki komunalnej i mieszkaniowej, zaopatrzenia miasta w podstawowe towary i artykuły żywnościowe, handlu, usługach, poprawie warunków funkcjonowania miasta²⁰.

Wybory do rady w 1961 r. połączone z wyborami do Sejmu. Kampania wyborcza miała więc inny charakter, bardziej dominowały problemy kraju, województwa niż społeczności lokalnej. Głosowano na kandydatów Frontu Jedności Narodu. Sesja inauguracyjna odbyła się 21 IV 1961 r. Przewodniczącym PMRN wybrano Władysława Kwiecińskiego. Koncentrowano się na problemach gospodarki komunalnej, estetyzacji miasta, porządkowaniu kanału miejskiego, funkcjonowaniu handlu i rozwoju społeczno-kulturalnym. W tym okresie założono nowe zieleńce i trawniki, nowe chodniki na kilku ulicach, rozebrano wiele zabudowań szpecących miasto. Nadal bardzo trudnym problemem były sprawy mieszkaniowe²¹.

W 1965 r. wybrano 20 radnych. Na pierwszej sesji przewodniczącym PMRN został ponownie Mieczysław Głębocki, zastępcą Antoni Maciejewicz, a członkami prezydium Marian Jankowski, Stanisław Krześ i Stanisław Mitłaszewski. W działalności rady dominowały wówczas problemy związane z koniecznością budowy sieci kanalizacyjnej i wodociągowej w mieście. Bez rozwiązania tego problemu trudno było rozpocząć budownictwo mieszkaniowe. Podejmowane działania nie znalazły uznania PWRN w Koszalinie. Trudna sytuacja istniała nadal w realizowaniu remontów bieżących i kapitalnych budynków. Dużą pomoc w utrzymaniu porządku i estetyzacji miasta otrzymano ze strony Zakładu Karnego²².

Po wyborach czerwcowych w 1969 r. funkcje przewodniczącego PMRN powierzono Alfonsowi Grędzickiemu. W toku tej kadencji dokonano istotnych zmian w funkcjonowaniu rad narodowych. Zgodnie z ustawą z 29 XI 1972 r., od 1 I 1973 r. nastąpiła likwidacja powołanych w 1954 r. gromad, ich miejsce zajęły gminy. Jednocześnie rozdzielono funkcje ustawodawcze od wykonawczych. W miejsce prezydium rad powołano naczelnika gminy lub miasta jako organu wykonawczego i zarządzającego. Na sesji 4 I 1973 r. z udziałem radnych miasta i gminy Czarne przewodniczącym rady został A. Grędzicki, a zastępcą Alfons Łoś. W tym

okresie nadal podstawowym problemem była kwestia remontu budynków mieszkalnych, budownictwa mieszkaniowego i zatrudnienia. Uporządkowano kanał miejski, podejmowano starania o rozbudowę sieci kanalizacyjnej i wodociągowej oraz budowę oczyszczalni ścieków oraz kładki dla pieszych przez rzekę²³. Dnia 1 I 1974 r. naczelnikiem miasta i gminy został Józef Wojtaszek.

Kolejne wybory do rad odbyły się 9 XII 1973 r. Pierwsza sesja zebrała się 21 XII 1973 r. Przewodniczącym został ponownie A. Grędzicki, a zastępcami Marian Cabaj i Jan Wąsikowski, w skład prezydium weszli przewodniczący komisji. Funkcje przewodniczącego rady łączono ze stanowiskiem I sekretarza KMiG PZPR. Na sesji rady 30 XII 1974 r. nowym przewodniczącym wybrano Andrzeja Moryłaka. W okresie kadencji najważniejszym problemem stała się sprawa budownictwa mieszkaniowego, budowa miejskiego ośrodka kultury i zagospodarowanie terenu dawnego cmentarza²⁴.

Wyborów kolejnej rady dokonano 5 II 1978 r. Na pierwszej sesji przewodniczącym został ponownie Andrzej Morylak, a zastępcami Andrzej Barański i Jan Wąsikowski. Była to najdłuższa kadencja rad narodowych. W jej toku zaszły w kraju istotne zmiany polityczne, które spowodowały także zmiany w systemie funkcjonowania rad narodowych. Na sesji 29 VI 1981 r. rezygnacje z pełnionych funkcji złożyli A. Morylak i A. Barański. Nowym przewodniczącym został Bolesław Urbanowicz, a zastępcą Klemens Kloskowski. Po J. Wojtaszku funkcję naczelnika Urzędu Miasta i Gminy pełnił Jan Zieniuk. Jednak i w tej kadencji nastąpiła kolejna zmiana przewodniczącego, którym na sesji 27 V 1983 r. wybrano Benedykta Lipskiego. W tym okresie istotne znaczenie dla miasta miał udział w corocznym konkursie gmina mistrzem gospodarności. W 1975 r. Czarne uzyskało I miejsce w województwie śląskim i wyróżnienie na szczeblu centralnym, w roku następnym tytuł wicemistrza kraju, a w 1978 r. zostało mistrzem²⁵.

Dnia 17 VI 1984 r. odbyły się kolejne wybory do rad narodowych. Na sesji 29 czerwca przewodniczącym Rady wybrano Wojciecha Herbowskiego, a zastępcami zostali Czesław Badziński i Jan Liedtke. Funkcję naczelnika urzędu miasta i gminy pełnił Wojciech Michalski. W wyborach uczestniczyło 87 procent uprawnionych do głosowania obywateli miasta i gminy. Podobnie jak w latach poprzednich najbardziej istotnym problemem w czasie kampanii była budowa oczyszczalni ścieków. Po

wieloletnich zabiegach rozpoczęto ją w 1986 r., a także uzbrojenie terenów pod budownictwo jednorodzinne na Zatorzu²⁶.

Dnia 19 VI 1988 r. na podstawie zmienionej ordynacji wyborczej odbyły się kolejne wybory do rad narodowych. Na inauguracyjnej sesji 1 VII 1988 r. przewodniczącym wybrano Jana Zieniuka, a zastępcami Zofię Borysewicz, Adama Jurka i Ryszarda Czupe. W okresie tej najkrótszej kadencji (tylko 2 lata) koncentrowano się na problemach gospodarki komunalnej, jak oczyszczalnia ścieków, nowe ujęcia wody i jej uzdatnianie. Ostatnie posiedzenie kończące kadencję odbyło się 26 IV 1990 r.²⁷

Dnia 8 III 1990 r. Sejm uchwalił nową ustawę o samorządzie terytorialnym. Wybory odbyły się 27 V 1990 r. Na sesji 6 VI 1990 r. przewodniczącym został Henryk Mielewczyk, a burmistrzem miasta Ewa Kułakowska. Już jednak w 1991 r. radni odwołali ją i powołali Jana Zieniuka. Na sesji 28 grudnia tego roku przewodniczącym rady wybrano Jerzego Grzędę. Przemiany społeczno-polityczne w kraju, dokonujące się po czerwcu 1989 r., spowodowały trudności w funkcjonowaniu wielu zakładów pracy, a likwidacja państwowych gospodarstw rolnych oznaczała pojawienie się dużej liczby bezrobotnych.

W kolejnych wyborach samorządowych w czerwcu 1994 r. wybrano 20 radnych. Przewodniczącym ponownie został Jerzy Grzęda, a burmistrzem Jan Zieniuk. Praca Rady i Zarządu Miasta nie znalazła uznania u części mieszkańców. Powstało Stowarzyszenie Obrony Praw Bezrobotnych, które podjęło starania o odwołanie Rady, zebrano 780 podpisów w celu przeprowadzenia referendum. Dnia 7 V 1995 r. referendum odbyło się, ale uczestniczyło w nim tylko około 11 procent uprawnionych do głosowania²⁸. Rady nie odwołano.

Gospodarka komunalna

Władze polskie obejmowały miasto zniszczone w około 40 %. Nie było sieci wodociągowej i kanalizacyjnej. Ludność korzystała z kilkunastu studni. W pierwszych miesiącach najważniejsze było zabezpieczenie budynków mieszkalnych i remont tych, które wymagały niewielkich nakładów pracy i środków oraz rozbiórka nie nadających się do remontu. W pierwszej kolejności remontowano budynki przeznaczone dla instytucji i urzędów oraz szkołę. Podstawowym zadaniem gospodarki miejskiej

było odgruzowanie i uporządkowanie miasta. W 1948 r. na 128 budynków zamieszkałe były 42, 54 nadawały się do zamieszkania po przeprowadzeniu niewielkich remontów, 23 wymagały remontów kapitalnych, a 9 należało rozebrać. W czasie odgruzowywania sprzedano i wywieziono z miasta ponad 474 tys. cegieł i 7520 dachówek²⁹. Zadania te realizował powołany w 1948 r. Zakład Oczyszczania Miasta³⁰. W 1950 r. było 200 budynków z 255 mieszkaniami i 843 izbami.

W 1960 r. liczba budynków zwiększyła się do 297, a izb do 2413 wyposażonych tylko w energię elektryczną, natomiast w 1965 r. do 301 budynków z 893 mieszkaniami, w tym zarządzanych przez rady narodowe 209 z 577 mieszkaniami. W 1970 r. było w mieście 319 budynków z 1027 mieszkaniami, w tym rad narodowych 213. W 5-leciu przybyło 18 budynków, z tego budownictwa rad narodowych 4 ze 134 mieszkaniami. Długość linii kanalizacyjnej wynosiła 1,4 km. W mieście było 21,1 km jezdni, w tym tylko 3,7 km o nawierzchni ulepszonej³¹.

W 1980 r. zasoby mieszkaniowe obejmowały 1305 mieszkań z 4042 izbami, na 1 izbę przypadało 1,18 osób (średnia wojewódzka 1,12). Przeprowadzony 6 XII 1988 r. narodowy spis powszechny wykazał, że w mieście było 371 budynków z 1562 mieszkaniami, które wyposażono w wodociąg i kanalizację, a 197 budynków miało centralne ogrzewanie (53,1%). Aż 255 budynków powstało przed 1945 r. (68,7%), w latach 1945-1970 – 23 (6,2 %), w latach 1971-1988 – 89 z 704 mieszkaniami (24,0 %)³².

W 1992 r. zasoby mieszkaniowe Czarnego wynosiły 1700 mieszkań z 6009 izbami o powierzchni 95,8 tys. m². Średnio na 1 izbę przypadała 1 osoba. Z sieci wodociągowej korzystało 34,4 % mieszkańców miasta (średnia wojewódzka 91,1%), z sieci kanalizacyjnej 28,5% (średnia wojewódzka 74,9%). Miasto miało 1906 odbiorców energii elektrycznej. Zużycie energii na 1 mieszkańca wynosiło 589,9 KWh na rok przy średniej wojewódzkiej 510,8 KWh³³.

Jednym z rozwiązań w budownictwie mieszkaniowym, lansowanym przez władze centralne, był rozwój budownictwa spółdzielczego. W Czarnem nie było warunków do powołania spółdzielni mieszkaniowej. Chętnych włączono do spółdzielni mieszkaniowej w Człuchowie. W 1975 r. członkami spółdzielni mieszkaniowej z Czarnego były 63 osoby, kandydatami na członków 20. Spółdzielnia dysponowała wówczas w Czarnem 30 mieszkaniami o powierzchni 1200 m², natomiast 5 lat później było

127 członków i 182 kandydatów. Zasoby mieszkaniowe spółdzielni wynosiły 115 mieszkań z 375 izbami o powierzchni 6000 m²³⁴. Wzrost liczby członków spowodował powołanie w marcu 1983 r. w Czarnem Spółdzielni Mieszkaniowej „Zgoda”. W końcu 1988 r. Spółdzielnia zrzeszała 379 członków, a czas wyczekiwania 112 przekraczał 7 lat. Do przyjęcia pozostawało jeszcze 127 kandydatów. Zasoby mieszkaniowe Spółdzielni wynosiły 221 mieszkań z 770 izbami o powierzchni 11 300 m², w których mieszkało 775 osób, co stanowiło 13,3 % mieszkańców miasta³⁵. W kolejnych latach nastąpiły minimalne zmiany.

Przemysł, rzemiosło i handel

Władze polskie w Czarnem przejęły od Armii Czerwonej zakłady przemysłowe bardzo zniszczone. W 1945 r. uruchomiono tylko młyn wodny oraz zakład stolarski. Ponadto AC opuściła 3 zniszczone tartaki, 2 cegielnie, mleczarnię, rzeźnię i browar, po remoncie nadające się do podjęcia produkcji. Według oceny Zarządu Miejskiego nie można było uruchomić mleczarni i 3 tartaków z powodu zbyt dużego zniszczenia budynków i demontażu maszyn.

Nieco lepsza sytuacja istniała w rzemiośle. Pierwsze zakłady rzemieślnicze fryzjerski, ślusarski i kuźnię uruchomiono już w 1945 r. W styczniu 1947 r. funkcjonowały w mieście: młyn wodny, 4 piekarnie, 2 rzeźnie, 2 zakłady fryzjerskie, 2 kowalskie, szewski, 2 krawieckie, zakład stolarski i wytwórnia wód mineralnych oraz rozlewnia piwa³⁶. Pierwsze sklepy otwarto już w 1945 r. W sierpniu tego roku były czynne 3 piekarnie, 3 sklepy spożywczo-kolonialne, 2 piwiarnie, jadalnia. W 1946 r. działały w mieście 4 piekarnie, 9 sklepów spożywczych, sklep drogerijny, 2 piwiarnie i 2 sklepy mięsne. W 1949 r. największymi zakładami przemysłowymi był młyn wodny, stolarnia mechaniczna i Państwowy Ośrodek Maszynowy z kuźnią³⁷.

Lata pięćdziesiąte nie sprzyjały rozwojowi przemysłu w małych miastach, dokonano także zasadniczych przekształceń w rzemiośle i handlu. Wszystkie zakłady rzemieślnicze i sklepy przejęło państwo. Monopolistą w dziedzinie handlu i usług została Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska”. W 1954 r. zatrudniała 63 pracowników i prowadziła w mieście 10 sklepów, skup produktów rolnych, sprzedaż opalu i punkty usługowe³⁸.

Podjęmowane w latach sześćdziesiątych działania zmierzające do aktywizacji gospodarczej miasta nie przyniosły spodziewanych efektów. W 1965 r. zatrudnienie w poszczególnych zakładach wynosiło: w cegielni – 35 osób, piekarni – 20, rzeźni – 17, młynie – 3, mleczarni – 6, przedsiębiorstwie prefabrykatów – 27, wytwórni wód gazowanych – 10, zakładzie przemysłu drzewnego – 52, łącznie 170 osób. W opracowanym planie aktywizacji miasta przewidywano wówczas uruchomienie nowych zakładów. Cegielnia sylikatowa miała zatrudniać 130 osób, zakłady przemysłu ziemniaczanego – 320, zakład przemysłu rolnego (utylicacji) – 80³⁹.

W 1967 r. w pomieszczeniach cegielni zlokalizowano zakład wikliniarski, którego większość produktów eksportowano do USA i RFN. Zatrudniano tam wówczas 15 kobiet. Spółdzielnia Inwalidów w Człuchowie, prowadziła zakład stolarski w Czarnem, który wytwarzał wieszaki do ubrań, deski do prasowania i pomoce szkolne, a po zmianie od 1965 r. na Zakład Drzewny szczotki i zatrudniał kilkadziesiąt ociemniałych osób z województwa koszalińskiego oraz słupskiego.

W 1973 r. powstały w mieście Zakłady Okrętowe Urządzeń Elektrycznych „Elmor”, które produkowały wyroby dla przemysłu stoczniowego, w połowie lat siedemdziesiątych zatrudniał około 50 pracowników. Kolejnym zakładem była filia Ośrodka Transportu Leśnego w Trzciance, która w końcu lat siedemdziesiątych zatrudniała około 35 pracowników. W połowie lat siedemdziesiątych zlikwidowano rozlewnię piwa i wytwórnię wód gazowanych ze względu na nierentowność⁴⁰. W 1981 r. w przemyśle pracowało 927 osób, co stanowiło 47,9 % ogółu zatrudnionych, a w 1988 r. 1521 osób – 54,7 %. W tym samym roku w handlu pracowały 253 osoby, a w 23 uspołecznionych placówkach usługowych 49 osób. Ponadto w 32 zakładach rzemieślniczych zatrudniano łącznie z uczniami 70 osób⁴¹.

Przemiany w kraju w 1989 r. spowodowały przekształcenia w przemyśle, handlu i rzemiośle. Zakłady przemysłowe utraciły większość swoich kontrahentów i ograniczyły produkcję, a w następnych latach zostały zlikwidowane. Ponadto upadek państwowego sektora w rolnictwie spowodował również wzrost liczby bezrobotnych. Jednocześnie nowe podmioty gospodarcze nie mogły zatrudnić wszystkich zdolnych do podjęcia pracy. W 1993 r. zarejestrowano w mieście 160 podmiotów gospodarczych, w tym 147 prywatnych⁴².

Rolnictwo

Ważnym czynnikiem w gospodarce Czarnego było rolnictwo. Swoją działalność rozpoczęto sprzętem zbóż w 1945 r., w którym uczestniczyły także wojska radzieckie. Dnia 15 września tego roku powołano Komitet Akcji Siewnej na czele z burmistrzem. Komitet stwierdził, iż na terenie miasta znajduje się 356 ha ziemi ornej, 30 koni (4 chore), 16 pługów jednoskibowych, 6 dwuskibowych, 3 siewniki, 8 młockarni, 10 kieratów, 2 silniki elektryczne i silnik na ropę. Oceniano, że do siewu potrzeba było 100 q żyta i 20 q pszenicy ozimej. W następnych latach starano się zagospodarować wszystkie grunty orne. W pierwszych latach powojennych wydajność w rolnictwie była bardzo niska. Plony 4 podstawowych zbóż kształtowały się w granicach 4-5 q z ha, a ziemniaków około 130 q⁴³. Wysokość plonów ulegała stopniowo poprawie i zbliżyła się do średniej krajowej. W 1949 r. plony 4 zbóż kształtowały się w granicach 12-15 q z ha. Powoli rosło także поголовье zwierząt gospodarskich. W 1949 r. były w mieście 94 konie, 204 sztuki bydła, 303 sztuki trzody chlewnej, 52 owce i 37 kóz. Lata pięćdziesiąte to okres kolektywizacji polskiego rolnictwa. W wyniku podjętych działań i uchwały Miejskiej Rady Narodowej zorganizowano w 1952 r. Spółdzielnię Produkcyjną.

Przemiany po październiku 1956 r. spowodowały rozwiązanie Spółdzielni Produkcyjnej, a w roku następnym powołano w mieście Kółko Rolnicze. Dysponowało ono w 1962 r. 3 traktorami, 2 przyczepami ciągnikowymi, 2 snopowiązałkami, 1 pługiem do podorywek, 1 pługiem do orki, 1 kultywatorem, 2 kosiarkami ciągnikowymi, 2 młockarniami⁴⁴.

Charakterystyczne dla rolnictwa w Czarnem było duże rozdrobnienie gospodarstw rolnych, których było 263. W 1965 r. 72,6 % to gospodarstwa do 2 ha (141), powyżej 10 ha miało 9 gospodarstw. W następnych latach liczba dużych gospodarstw malała. W 1970 r. istniało 169 gospodarstw, w tym 30 o powierzchni ponad 5 ha⁴⁵.

W kolejnych latach następowały dalsze zmiany w rolnictwie w mieście. W 1975 r. powołano Spółdzielnię Kółek Rolniczych w Czarnem, która obok świadczenia usług w zakresie mechanizacji rolnictwa zagospodarowywała tereny należące do Państwowego Funduszu Ziemi. W 1975 r. na terenie miasta było 356 ha użytków rolnych, w tym 257 ha gruntów ornych, a plony 4 podstawowych zbóż wynosiły około 29 q z ha i 200 q z ha ziemniaków, więcej o 6-7 q niż średnia wojewódzka⁴⁶.

W 1990 r. użytki rolne w mieście stanowiły 519 ha, w tym grunty orne 380 ha. Średnie plony 4 podstawowych zbóż w mieście i gminie od 32 do 38 q z ha przy średniej wojewódzkiej 26-32 q z ha⁴⁷. Lata następne przyniosły wyraźny spadek plonów. W 1992 r. 4 zboża podstawowe osiągnęły tylko 17,5 q z ha przy średniej wojewódzkiej 20,4 q z ha⁴⁸.

Oświata i wychowanie

Najważniejszym problemem dla rozwoju miasta było szkolnictwo. W pierwszych latach powojennych istnienie szkoły było ważnym czynnikiem przyspieszającym proces osadnictwa. Doceniając rolę szkoły podjęto działania w celu jej jak najszybszego otwarcia. Dotychczas należący do szkoły budynek zajęty był przez wojska radzieckie. Zajęcia w Szkole Podstawowej rozpoczęły się 29 września w budynku przy ul. Szczecinek 3. Kierownikiem został Leon Federski, a jedyną oprócz niego nauczycielką była Kazimiera Siarkowska. W styczniu 1946 r. zatrudniono Władysławę Sokołowską. Naukę podjęło 18 uczniów, ich liczba w czasie roku szkolnego szybko rosła. Już w październiku do szkoły uczęszczało 60 uczniów. Dnia 1 lipca 1946 r. przejęto budynek szkolny od wojsk radzieckich i zajęcia w nowym roku szkolnym rozpoczęły się już w nim. Jednocześnie z inicjatywy L. Federskiego zorganizowano w tym samym budynku Szkołę Zawodową. W szkole prowadzono także kursy dla analfabetów. Młodzież działała w organizacjach i kółkach zainteresowań. Od 1 IX 1954 r. kierownikiem Szkoły Podstawowej w Czarnem był Ludwik Szpak, który pełnił tę funkcję przez 6 lat. W 1960 r. na stanowisko kierownika wrócił L. Federski, a zastępcą została Weronika Szpak.

Od końca lat pięćdziesiątych w budynku szkoły prowadzono zajęcia Liceum Ogólnokształcącego dla Pracujących, w których uczestniczyli żołnierze i pracownicy jednostek wojskowych. Wykładowcami byli nauczyciele z Liceum w Człuchowie. Jednocześnie prowadzono kursy doszkalające z zakresu VI i VII klasy szkoły podstawowej.

Dnia 1 IX 1963 r. obowiązki kierownika szkoły objął Aleksander Bakiewicz. W 16 oddziałach naukę pobierało 860 uczniów, których nauczało 23 nauczycieli. Dnia 1 IX 1965 r. kierownikiem Szkoły Podstawowej został Jan Dragun. W roku szkolnym 1970/1971 w 29 oddziałach uczyto się 949 uczniów, a zatrudniano 37 nauczycieli. Wzrost liczby uczniów

spowodował, że szkoła stała się za ciasna. Przy poparciu rodziców i dotacji władz oświatowych oddano w 1972 r. salę gimnastyczną z zapleczem o powierzchni ponad 300 m².

Istotne zmiany w funkcjonowaniu oświaty wprowadzono w 1973 r., powołano wówczas zbiorcze szkoły gminne i taką szkołą stała się Szkoła Podstawowa w Czarnem. Dyrektorem został J. Dragun. W roku szkolnym 1974/1975 do szkoły w Czarnem uczęszczało 852 uczniów, w gminie 576.

Dnia 15 V 1975 r. Szkoła Podstawowa w Czarnem otrzymała imię Konstantego Rokossowskiego. W uroczystości uczestniczyła jego siostra, Helena Rokossowska. Przy szkole otwarto także Izbę Pamięci Narodowej. Miało to bardzo istotne znaczenie, gdyż w 1969 r. znaleziono w Czarnem groby pomordowanych żołnierzy ze Stalagu II B.

Od 1980 r. dyrektorem Szkoły Podstawowej był Benedykt Lipski. W tym roku liczba uczniów wynosiła 767, a ukończyło klasę VIII 69 absolwentów. Szkoła zatrudniała 41 nauczycieli. Systematycznie wzrastały ich kwalifikacje. W roku szkolnym 1986/1987 na 47 nauczycieli wykształcenie wyższe miało 25 (53,2%). Szkoła odnosiła sukcesy w konkursach przedmiotowych.

Podstawowym czynnikiem utrudniającym właściwe funkcjonowanie szkoły była ciasnota i konieczność pracy na dwie zmiany. Wieloletnie starania zakończyły się w maju 1988 r. rozpoczęciem budowy 12 sal lekcyjnych. Pracę zakończono w roku następnym, co było dużym sukcesem dyrektora T. Hoppe. W 1990/1991 naukę pobierało 1033 uczniów, a ukończyło klasę VIII 111 absolwentów. Od 1991 r. Szkołą Podstawową w Czarnem kieruje Regina Lucińska. W roku szkolnym 1993/1994 uczęszczało do niej 1067 uczniów, a ukończyło 107 absolwentów⁴⁹.

W 1945 r. uruchomiono w Czarnem przedszkole, do którego uczęszczało 15 dzieci. W 1965 r. liczba miejsc w przedszkolu wynosiła 65, a wychowaniem przedszkolnym należało objąć 425 dzieci, a więc tylko co siódme dziecko w wieku przedszkolnym uczęszczało do przedszkola. W 1975 r. w 4 oddziałach było 128 przedszkolaków, a w 2 oddziałach ognisk przedszkolnych 56 dzieci. Poprawa nastąpiła dopiero w drugiej połowie lat osiemdziesiątych, kiedy zbudowano nowe przedszkole. W 1988 r. w 6 oddziałach było 170 miejsc, a uczęszczało 242 dzieci, w tym 68 dzieci do ognisk przedszkolnych⁵⁰. Dopiero w 1992 r. w 11 oddziałach było 245 miejsc, do których uczęszczało 241 przedszkolaków przy zatrudnieniu 18 nauczycieli⁵¹.

Kultura

Ważnym czynnikiem miastotwórczym była działalność kulturalna. W pierwszych latach powojennych najbardziej powszechną rozrywką były zabawy taneczne, które organizowały partie polityczne, organizacje społeczne i młodzieżowe. Centrum kultury stanowił Dom Ludowy. Tworzono amatorskie zespoły artystyczne i sportowe. Dnia 23 II 1947 r. odbyło się pod przewodnictwem burmistrza posiedzenie komisji kulturalno-oświatowej, która przyjęła plan działalności kulturalnej w mieście. Kierownikiem świetlicy miejskiej został Zenon Płaszczkowski, a chór miał prowadzić organista Stanisław Łosiński⁵².

W 1949 r. powołano Miejską Bibliotekę Publiczną, której kierownikiem była Jadwiga Szymańska. Biblioteka liczyła wówczas 855 tomów. W kolejnych latach księgozbiór szybko rósł. W 1955 r. liczył już 4450 tomów, z którego korzystało 390 czytelników, w 1968 r. 14 284 tomy i 526 czytelników, w 1975 r. 11 167 woluminów i 1076 czytelników, w tym 366 dzieci. Średnio na 1 czytelnika przypadało 17,6 tomów (średnia w województwie – 17,4). Kolejne lata przyniosły dużą poprawę czytelnictwa w mieście. W 1980 r. biblioteka liczyła 19 500 woluminów, z których korzystało 1013 czytelników, średnia wypożyczeń – 36,6 tomów na 1 czytelnika (w województwie – 17,8). W 1990 r. w Miejskiej Bibliotece zgromadzono ponad 24 tys. woluminów, z których korzystało 815 czytelników. W 1993 r. biblioteka miała 920 czytelników, średnia na czytelnika wynosiła 36,7 tomów⁵³. Biblioteka obok promocji czytelnictwa starała się organizować spotkania z literatami, dziennikarzami oraz wystawy ciekawych książek, prac plastycznych.

Istotne znaczenie w życiu kulturalnym miasta pełniło kino. Ograniczone możliwości korzystania z innych zdobyczy kulturalnych powodowały, że film stał się ważnym elementem rozrywki. W 1975 r. w kinie było 176 miejsc na widowni, odbyło się 451 seansów, w których uczestniczyło 36 900 osób. W 1983 r. w 2 kinach było 568 miejsc, wyświetlono 883 seanse dla 68 400 widzów, a w 1991 r. tylko 250 seansów dla 27 400⁵⁴.

Podstawowym czynnikiem utrudniającym rozwój kultury w mieście były trudności lokalowe Miejskiego Ośrodka Kultury. Dopiero w połowie lat siedemdziesiątych poprzez adaptacje pomieszczeń udało się je rozwiązać, co pozwoliło na zorganizowanie różnych sekcji i zespołów.

Ochrona zdrowia

W pierwszych miesiącach po wojnie istniał w mieście tymczasowy szpital, który ze względu na brak środków zlikwidowano. Opiekę lekarską pełnili lekarze w ramach prywatnych praktyk. W 1951 r. Ubezpieczalnia Społeczna zorganizowała w Czarnem punkt lekarski obsługiwany przez lekarzy z Człuchowa. W 1952 r. powołano Ośrodek Zdrowia, który pracował w bardzo trudnych warunkach lokalowych i ze skromnym wyposażeniem. Kolejne lata przyniosły poprawę opieki zdrowotnej⁵⁵.

W 1958 r. powołano w Czarnem zakład dla umysłowo upośledzonych dziewcząt i kobiet. Opiekę nad chorymi objęły siostry franciszkanki. W kolejnych latach następowała modernizacja i rozbudowa zakładu. Podopieczne pracowały także we własnym gospodarstwie pomocniczym. Duże znaczenie miało prowadzenie działalności kulturalno-rozrywkowej w zakładzie⁵⁶.

W latach siedemdziesiątych opiekę zdrowotną w mieście pełniły: Miejska Przychodnia Rejonowa, ambulatoria zakładowe w Zakładzie Karnym, Przedsiębiorstwie Prefabrykacji i Zakładzie Drzewnym oraz Izba Porodowa i apteka. W 1983 r. personel służby zdrowia liczył 9 lekarzy, 2 lekarzy dentyków, 43 pielęgniarki. W 10 lat później (1993 r.) faktyczną opiekę lekarską pełniło: 1 lekarz, 2 lekarzy dentyków i 11 pielęgniarek⁵⁷. Problem opieki zdrowotnej pozostawał nadal nie rozwiązany.

Powojenne dzieje Czarnego to również historia stacjonowania w mieście jednostek wojska polskiego i powołanego w 1958 r. Obozu Pracy Więźniów, przekształconego następnie w Zakład Karny. Obie instytucje zatrudniały wiele osób, rozwijały budownictwo mieszkaniowe i prowadziły aktywną działalność z korzyścią dla miasta. Przy współpracy z wojskiem odbywały się w Czarnem w latach osiemdziesiątych zloty turystyczne organizowane przez Związek Młodzieży Wiejskiej i Ludowe Zespoły Sportowe pod hasłem „Czcimy pamięć tamtych dni”.

Przypisy

1. T. Gasztold, *Wyzwolenie miast i wsi Pomorza Zachodniego w 1945 roku*. Koszalin 1976, s. 135-136
2. S. Żurawski, *Podziały administracyjne Ziemi Człuchowskiej w latach 1945-1975*. „Słupskie Studia Historyczne” 1993, nr 2, s. 155 i n.

3. AP Koszalin, Oddział w Szczecinku. Zespół: Zarząd Miejski i Miejska Rada Narodowa Czarne. Sprawozdanie Zarządu Miejskiego w Czarnem za czerwiec 1945 roku; Kronika Parafii Czarne
4. Tamże, sygn. 3. Sprawozdania Zarządu Miejskiego za wrzesień i grudzień 1945 r., czerwiec i październik 1946 r.
5. M. Mazurkiewicz, *Funkcje małych miasteczek i problemy ich rozwoju na przykładzie miast: Czarne, Lędzyczek, Okonek*. „Przegląd Zachodniopomorski” 1968, nr 1, s. 105; *Statystyka miast i osiedli*. Warszawa 1967, s. 308
6. Tamże; „Rocznik Statystyczny Powiatu Człuchów” 1971, s. 84; *Narodowy Spis Powszechny z 8 grudnia 1988 r. Ludność i zasoby mieszkaniowe. Miasto Czarne*. Warszawa 1989, s. 2
7. M. Mazurkiewicz, *Funkcje małych miasteczek...*, s. 103
8. „Rocznik Statystyczny Województwa Słupskiego” 1989, s. 51
9. *Podstawowe dane statystyczne według miast i gmin za 1993 r.* Słupsk 1994, s. 54
10. W. Zybajło, *Rozwój społeczno-gospodarczy Czarnego w latach 1945-1978*. Praca magisterska nie publikowana. Słupsk 1979, s. 23 i n.
11. AP Słupsk. Zespół KW PZPR. Materiały nie uporządkowane. Konferencje Sprawozdawczo-Wyborcze Komitetu Miasta i Gminy Czarne z lat 1977-1988
12. Kronika Parafii Czarne
13. AP Szczecinek. Zespół ZM i MRN Czarne sygn. 3. Sprawozdanie Zarządu Miejskiego w Czarnem za wrzesień 1945 r.
14. W. Zybajło, *Rozwój społeczno-gospodarczy...*, s. 29
15. AP Szczecinek. Zespół ZM i MRN Czarne sygn. 3. Sprawozdanie Zarządu Miejskiego w Czarnem za wrzesień 1945 r.
16. Tamże, Skład Rady Miejskiej
17. W. Zybajło, *Rozwój społeczno-gospodarczy...*, s. 34
18. AP Szczecinek. Zespół Miejska Rada Narodowa Czarne. Materiały nie uporządkowane, sygn. 1/9. Sprawozdanie z działalności MRN w Czarnem 1950-1954
19. Tamże, Sprawozdanie z działalności MRN za 1954 r.
20. Tamże, sygn. 1/2. Protokół z sesji MRN w Czarnem z 14 lutego 1958 r.
21. Tamże, sygn. 1/37. Protokół z sesji MRN z 21 kwietnia 1961 r.
22. Tamże, sygn. 2/6. Protokół z sesji MRN z 30 marca 1965 r.
23. AP Słupsk. Zespół MRN Czarne. Materiały nie uporządkowane sygn. 1/5. Protokół z sesji MRN Czarne z 4 stycznia 1973 r.
24. Tamże, Sprawozdanie z działalności Miejskiej Rady Narodowej w Czarnem i jej organów za okres 1969-1973; Protokół z sesji Rady z 30 grudnia 1974 r.
25. Tamże, sygn. 1/13. Protokół z sesji z 29 czerwca 1981 r.
26. Tamże, sygn. 1/18. Protokół z sesji Rady Miasta i Gminy Czarne z 29 czerwca 1984 r.
27. Tamże, sygn. 1/21. Protokół z sesji Rady z 1 lipca 1988 r.
28. Na podstawie materiałów uzyskanych z Urzędu Miasta i Gminy w Czarnem
29. W. Zybajło, *Rozwój społeczno-gospodarczy...*, s. 35

30. AP Szczecinek. Zespół ZM i MRN Czarne sygn. 3. Sprawozdanie Zarządu Miejskiego w Czarnem za grudzień 1945 r.
31. „Rocznik Statystyczny Powiatu Człuchowskiego” 1965, s. 103; 1971, s. 30
32. Narodowy Spis Powszechny z 6 XII 1988 r. Miasto Czarne, s. 42
33. „Rocznik Statystyczny Województwa Słupskiego” 1993, s. 72-73
34. Tamże, 1981, s. 48
35. Tamże, 1989, s. 86; AP Słupsk. Zespół KW PZPR, sygn. 9/1/3. Protokół z konferencji sprawozdawczo-wyborczej KMG PZPR z 16 grudnia 1983 r.
36. AP Szczecinek. Zespół ZM i MRN Czarne sygn. 3. Wykaz zakładów rzemieślniczych w styczniu 1947 r.
37. W. Zybajło, *Rozwój społeczno-gospodarczy...*, s. 74
38. Tamże, s. 72
39. M. Mazurkiewicz, *Funkcje małych miasteczek...*, s. 106
40. W. Zybajło, *Rozwój społeczno-gospodarczy...*, s. 72
41. „Rocznik Statystyczny Województwa Słupskiego” 1981, s. 28; 1989, s. 31
42. *Podstawowe dane statystyczne według miast i gmin 1993*. Słupsk 1994, s. 92
43. AP Szczecinek, sygn. 63, Wykazy przeciętnego plonu z lat 1946-1949
44. Tamże, sygn. 38. Materiały nie uporządkowane. Zespół PMRN Czarne. Protokół z sesji MRN Czarne z 14 listopada 1962 r.
45. „Rocznik Statystyczny Powiatu Człuchowskiego” 1965, s. 73; 1971, s. 14
46. „Rocznik Statystyczny Województwa Słupskiego” 1976, s. 133
47. Tamże, 1991, s. 73
48. *Podstawowe dane statystyczne...*, s. 72
49. Kronika Szkoły Podstawowej w Czarnem. T. 1-3
50. „Rocznik Statystyczny Województwa Słupskiego” 1976, s. 257; 1989, s. 89
51. Tamże, 1993, s. 83
52. AP Szczecinek. Zespół ZM i MRN Czarne sygn. 57. Protokół z posiedzenia organizacji politycznych i społecznych w Czarnem z 23 Lutego 1947 r.
53. „Rocznik Statystyczny Województwa Słupskiego” 1976, s. 257; 1981, s. 55; 1991, s. 89
54. Tamże
55. W. Zybajło, *Rozwój społeczno-gospodarczy...*, s. 86
56. Kronika Domu Pomocy Społecznej dla Dorosłych w Czarnem
57. „Rocznik Statystyczny Województwa Słupskiego” 1984, s. 89; Podstawowe dane statystyczne według miast i gmin za 1993 r., s. 38. Pozostałych 4 lekarzy było zatrudnionych w lecznictwie zamkniętym – Zakład Karny i Dom Pomocy Społecznej.

Tabela 1

Ludność miasta Czarne w latach 1939-1994

Rok	Ludność ogółem	Mężczyzn	Kobiet	Liczba kobiet na 100 mężczyzn
1	2	3	4	5
1939	4363	brak danych	brak danych	-
1945	1340	b.d.	b.d.	-
1946	1453	b.d.	b.d.	-
1947	937	446	481	108
1948	908	441	467	106
1949	964	b.d.	b.d.	-
1950	903	441	462	105
1955	2488	b.d.	b.d.	-
1960	3268	1541	1727	112
1963	3800	1806	1994	110
1964	3868	1850	2019	109
1965	3872	1854	2018	109
1966	3978	1906	2072	109
1967	4038	1940	2098	108
1970	4349	2182	2160	99
1971	4449	2231	2218	99
1974	4724	2336	2388	102
1975	4846	2397	2449	102
1976	5051	2488	2563	103
1977	5078	2501	2577	103
1978	5057	2630	2427	92
1979	5234	2704	2530	94
1980	5356	2774	2582	93
1981	5541	2854	2684	94
1982	5715	2943	2772	96
1983	5892	3019	2873	95
1984	6044	3096	2948	95
1985	6096	3122	2994	96

1	2	3	4	5
1986	6143	3146	2997	95
1987	6175	3166	3009	96
1988	5825	2980	2846	96
1989	5925	3032	2893	95
1990	6022	2904	3118	107
1991	6137	2958	3179	108
1992	6250	2999	3251	108
1993	6325	3037	3288	108
1994	6369	3089	3280	106

Źródło: Opracowano na podstawie roczników statystycznych województwa śląskiego 1976, 1978, 1980, 1981, 1984, 1987, 1989, 1991, 1993; Podstawowe dane statystyczne według miast i gmin 1981, 1982, 1984, 1987, 1989, 1991, 1993: *Statystyka miast i osiedli 1945-1965*. Warszawa 1966, s. 308; Roczniki statystyczne powiatu człuchowskiego 1965, s. 7; 1971, s. 30; *Ludność i zasoby mieszkaniowe w latach 1946-1974 według podziału administracyjnego kraju z 1 VI 1975*. Warszawa 1976, s. 303

Tabela 2

Ruch naturalny ludności miasta Czarne w latach 1946-1994

Rok	Liczba małżeństw	Liczba urodzeń	Liczba zgonów	Przyrost	Przyrost naturalny w procentach
1946	23	19	35	-12	-
1948	9	40	12	28	20,9
1949	18	41	11	30	33,0
1965	b.d.	76	15	51	13,2
1974	34	120	18	102	21,6
1975	45	116	21	95	19,6
1976	44	110	11	99	20,3
1977	33	99	13	86	16,9
1978	38	106	15	91	18,0
1979	41	114	17	97	18,9
1980	34	116	16	100	18,9
1981	44	129	24	105	18,9
1982	33	118	27	91	15,9
1983	48	126	17	109	18,5
1984	55	134	23	109	18,5
1985	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1986	26	117	28	89	14,4
1987	38	105	26	79	12,8
1988	33	97	36	61	9,7
1989	42	113	30	83	14,0
1990	41	93	30	52	10,3
1991	40	118	47	71	11,6
1992	36	103	42	61	9,7
1993	26	63	37	26	4,1
1994	30	117	50	67	10,3

Źródło: Opracowano na podstawie: Roczniki statystyczne województwa śląskiego za lata 1976, 1978, 1980, 1981, 1987, 1989, 1991 i 1993; Podstawowe dane statystyczne według miast i gmin za lata 1982, 1984, 1987, 1989, 1991, 1993; *Statystyka miast i osiedli 1945-1965*. Warszawa 1966, s. 308; Sprawozdania Zarządu Miejskiego m. Czarne za lata 1946, 1948. „Rocznik Statystyczny Powiatu Człuchowskiego” 1971, s. 30; *Narodowy Spis Powszechny. Ludność i warunki mieszkaniowe. Miasto Czarne. Województwo śląskie*. Warszawa 1989, s. 2

Tabela 3

Migracje w latach 1960-1994

Rok	Napływ	Odpływ	Saldo
1960	375	262	113
1965	264	210	54
1970	218	195	23
1974	133	135	-2
1975	186	159	27
1976	211	186	25
1977	143	203	-60
1978	179	189	-10
1979	264	177	98
1980	182	160	22
1981	239	113	126
1982	229	174	45
1983	200	128	72
1984	210	169	41
1985	224	176	50
1986	87	162	-75
1987	97	144	-47
1988	126	101	25
1989	153	137	16
1990	212	168	44
1991	136	168	-32
1992	148	111	37
1993	160	141	19
1994	151	168	-17

Źródło: Roczniki statystyczne województwa śląskiego za lata 1976, 1978, 1980, 1981, 1984, 1987, 1989, 1991, 1993; Podstawowe dane statystyczne według miast i gmin za lata 1982, 1984, 1987, 1991, 1993; *Statystyka miast i osiedli 1945-1965*. Warszawa 1966, s. 308; *Narodowy Spis Powszechny z 6 grudnia 1988 r. Ludność i warunki mieszkaniowe. Miasto Czarne. Województwo śląskie*. Warszawa 1989, s. 2